
Gjør 2027 til et år for natur og klima i din kommune eller fylkeskommune
© Tommy Strømmen

Gjør 2027 til et år for natur og klima i din kommune eller fylkeskommune

I ukene og månedene framover skal alle kommuner og fylkeskommuner arbeide med budsjett / handlings- og økonomiplan for kommende år. Her tas store og viktige avgjørelser for den lokale påvirkningen på natur, miljø og klima.

Vi i WWF Verdens naturfond mener at lokal og regional politikk er avgjørende for om Norge lykkes med å stanse naturtapet og redusere klimagassutslippene. Derfor ønsker vi å komme med innspill på hvordan du og ditt parti kan bidra til å farge neste års styringsverktøy mest mulig grønt.

Stramme budsjetter gjør det nødvendig å prioritere. Flere av forslagene i dette innspillet handler derfor ikke først og fremst om store nye bevilgninger, men om å bruke kommunens penger, arealer og innkjøpsmakt bedre.

NB: I budsjettforslagene har vi ikke konkretisert foreslåtte bevilgninger i kroner og øre, da de relative behovene vil variere med størrelse, geografi, handlingsrom mm. Dette må derfor tilpasses lokale forhold. Noe av det vi har foreslått som budsjettendringer vil kanskje også være mer aktuelle som verbalvedtak enkelte steder (og vice versa). Bruk våre innspill til hva dere vil. Vi er takknemlige så lenge det kan være til inspirasjon!

Innholdsfortegnelse

1. Sett av penger og kapasitet til å stanse naturtapet 4
2. Gjennomfør planvask og styr ny utbygging mot grå arealer 5
3. Vedta arealnøytralitet som styringsprinsipp 6
4. Finansier restaurering av natur og blågrønne løsninger 7
5. Gjør klimabudsjettet til et reelt styringsverktøy 8
6. Bruk kommunens innkjøp og investeringer til å kutte utslipp og ressursbruk 10
7. Prioriter energiøkonomisering og lokal energi på allerede utbygde arealer 11
8. Sikre nærnatur som en del av kommunens velferdstilbud 12
Forslag særlig rettet mot fylkeskommunene 13
Hvis vi må prioritere kun tre saker 13
Avslutning 15

1. Sett av penger og kapasitet til å stanse naturtapet

WWF anbefaler at kommunen setter av tilstrekkelige midler og personellressurser til naturkartlegging, naturforvaltning og kunnskapsbasert arealplanlegging. Riksrevisjonen har konkludert med at kunnskapsgrunnlaget om naturverdier og klimaeffekter er for svakt, og at verdifull natur kan gå tapt uten at beslutningstakerne har tilstrekkelig informasjon. Fra starten av 2027 skal kommunene derfor tilbys en første versjon av et kommunalt naturregnskap fra Miljødirektoratet. Regnskapet skal vise naturen i kommunen, særlig viktige naturområder, hvor mye natur som er bygget ned, og hvordan naturtapet utvikler seg over tid. Dette gir kommunene en ny mulighet til å koble naturdata direkte til planlegging og økonomistyring. Kommunene trenger altså ikke utvikle hele datagrunnlaget alene, men de må sette av kapasitet til å kvalitetssikre, bruke og følge opp den nye løsningen.

Forslag til budsjettvedtak (drift):

- Kommunen setter av midler og nødvendig administrativ kapasitet til å ta i bruk det kommunale naturregnskapet i 2027.

Forslag til verbalvedtak:

- Naturregnskapet skal brukes som kunnskapsgrunnlag i videre kommuneplanlegging, ved vurdering av nye utbyggingsområder og årlig rapportering om kommunens arealbruk.
- Kommunedirektøren bes innarbeide naturregnskapet i kommunens ordinære styringssystem. Det skal årlig rapporteres om omdisponering av natur- og landbruksarealer, restaurert natur og utviklingen i arealer med særlig viktige naturverdier.

2. Gjennomfør planvask og styr ny utbygging mot grå arealer

Mange kommuner har eldre arealplaner med store utbyggingsreserver som ble vedtatt før blant annet dagens kunnskap om natur, klima og samfunnsrisiko forelå. Ved å gjennomgå disse planene kan kommunen tilbakeføre områder med viktige natur- og klimaverdier til landbruks-, natur- og friluftsformål (og gjøre andre hensiktsmessige endringer).

Miljødirektoratet framhever planrevisjon og planvask som virkemidler for å styrke hensynet til natur, utslippsreduksjoner og klimatilpasning. Dette skjer normalt gjennom en rullering av kommuneplanens arealdel.

Natursats har gitt kommuner og fylkeskommuner mulighet til å søke støtte til planvask, kommunedelplaner for naturmangfold og tiltak som bidrar til arealnøytralitet.

Samtidig finnes det nå et landsdekkende kart over grå arealer. Kartet er laget for å gjøre det enklere å identifisere allerede utbygde eller sterkt påvirkede områder og dermed redusere behovet for å bygge ned nye natur- og landbruksarealer.

Disse tre virkemidlene henger sammen: naturregnskapet viser hva kommunen har og taper, planvasken kan fjerne gamle og uheldige utbyggingsreserver, mens kartlegging av grå arealer kan foreslå hvor framtidig utvikling i stedet kan skje.

Forslag til budsjettvedtak (drift):

- Kommunen setter av midler til en systematisk gjennomgang av eldre reguleringsplaner og ubebygde byggeområder i kommuneplanen. Områder der utbygging vil medføre vesentlig tap av natur-, klima-, friluftslivs- eller jordbruksverdier, skal vurderes tilbakeført til formål som hindrer nedbygging.

Forslag til verbalvedtak:

- Ved lokalisering av nye boliger, næringsområder, offentlige bygg og teknisk infrastruktur skal kommunen først dokumentere om behovet kan løses gjennom fortetting, transformasjon eller bruk av grå arealer. Miljødirektoratets kart over grå arealer skal inngå i vurderingsgrunnlaget.

3. Vedta arealnøytralitet som styringsprinsipp

Arealnøytralitet innebærer at kommunen prioriterer å unngå naturinngrep, deretter begrenser skade og restaurerer berørte arealer. Grå arealer skal vurderes før natur bygges ned. Dersom naturtap ikke kan unngås, må tapet kompenseres gjennom restaurering av minst tilsvarende naturverdi. WWFs syn er at arealnøytralitet må være styrende fra første planfase og fram til eventuell restaurering og kompensasjon.

Regjeringen nedsatte tidligere i 2026 et utvalg som skal utarbeide en NOU om nasjonal arealnøytralitet. Et lokalt vedtak kan ikke erstatte behovet for nasjonale rammer, men kommunen kan allerede nå bruke prinsippet i egen planlegging, eiendomsforvaltning og prosjektstyring.

Forslag til verbalvedtak:

- Kommunen skal legge arealnøytralitet og tiltakshierarkiet til grunn for alle egne planer, investeringer og utbyggingsprosjekter. Naturinngrep skal først søkes unngått, deretter begrenses og tilbakesettes. Naturtapet som ikke lar seg unngås, etter at andre alternativer er utredet, skal kompenseres andre steder..
- Kommunedirektøren bes innen utgangen av 2027 legge fram en sak om hvordan arealnøytralitet kan operasjonaliseres i kommuneplanen, reguleringsarbeidet, kommunens investeringer og grunneierrolle.
  Saken skal inneholde målbare indikatorer og forslag til årlig rapportering.

NB: WWF mener at formuleringene ikke må gi inntrykk av at all natur kan bygges ned så lenge noe restaureres et annet sted. Å unngå nedbygging må stå først og klart over kompensasjon.

4. Finansier restaurering av natur og blågrønne løsninger

Kommunene bør ikke bare beskytte gjenværende natur, men også restaurere natur som er forringet. Aktuelle tiltak vil variere lokalt, men kan omfatte åpning av bekker, restaurering av myr og våtmark, fjerning av vandringshindre, kantvegetasjon langs vassdrag, restaurering av sjøørretbekker, bekjempelse av fremmede arter og tilbakeføring av unødvendig opparbeidede arealer.

Naturrestaurering bør også kobles sterkere til klimatilpasning. Klimaendringene gir økt risiko for flom, skred, styrtregn og havnivåstigning. Regjeringens veiledning framhever arealplanlegging som et avgjørende virkemiddel og viser blant annet til vegetasjon som et tiltak for å redusere og filtrere overvann. Ekspertutvalget om klimatilpasning peker samtidig på behovet for bedre kunnskapsgrunnlag, tydeligere ansvar, koordinering og rammeverk for gode beslutninger.

Forslag til budsjettvedtak (investering):

- Det opprettes en flerårig investeringsramme for naturrestaurering og naturbasert klimatilpasning. Kommunen skal prioritere tiltak som både styrker naturmangfoldet, reduserer risikoen for skader og gir bedre nærmiljøer.

Forslag til verbalvedtak:

- Alle større kommunale bygge- og anleggsprosjekter skal vurdere naturbaserte løsninger for overvann, flomdemping, erosjonssikring og temperaturregulering før konvensjonelle tekniske inngrep velges.
- Kommunedirektøren bes identifisere statlige og andre tilskuddsordninger for naturrestaurering, og å søke ekstern finansiering til dette formålet. Kommunedirektøren kommer tilbake med behov for lokal egenandel utover eksisterende rammer i kommende tertialrapporter utover eksisterende rammer eller økonomiplan, slik at aktuelle søknader ikke faller bort fordi kommunen mangler budsjettert medfinansiering.

5. Gjør klimabudsjettet til et reelt styringsverktøy

Mange kommuner og fylkeskommuner har ambisiøse klimamål, men mangler en tydelig kobling mellom målene og de årlige beslutningene om penger, investeringer, arealbruk, transport, bygg, energi og innkjøp. Et klimabudsjett skal lukke dette gjennomføringsgapet. Det må integreres i handlings- og økonomiplanen og viser utslippsutviklingen fram mot vedtatte mål, hvilke tiltak som skal gjennomføres, forventet utslippsvirkning og kostnad, finansiering, ansvarlig virksomhet og framdrift.

Forslag til verbalvedtak:

Dersom klimabudsjett ikke er innført:

- Kommunen/fylkeskommunen skal fra og med handlings- og økonomiplanen for 2028 legge fram et årlig klimabudsjett integrert i den ordinære økonomistyringen. Klimabudsjettet skal vise:
    - historiske utslipp, referansebane og årlige utslippsrammer fram mot vedtatte klimamål
    - hvilke geografiske og organisatoriske utslipp som omfattes
    - forventet utslippsvirkning av hvert tiltak og virkemiddel, så langt dette lar seg beregne
    - investeringsbehov, driftskostnader, forventede besparelser og finansiering
    - ansvarlig virksomhet, frister, resultatindikatorer og rapporteringskrav
    - samlet forventet utslippsutvikling etter vedtatte tiltak
    - gjenstående utslippsgap dersom tiltakene ikke er tilstrekkelige til å nå klimamålene
    - vesentlige budsjett-, investerings- og arealbeslutninger som forventes å øke utslippene.
- Klimabudsjettet skal omfatte både kommunens egen virksomhet og utslipp innenfor kommunens geografiske område. Vesentlige indirekte utslipp fra blant annet byggematerialer, anskaffelser og investeringer skal inkluderes trinnvis, med prioritet til områdene der kommunen har størst innkjøpsvolum og påvirkningsmulighet.
- Kommunedirektøren/fylkeskommunedirektøren skal sikre at klimabudsjettet utarbeides i et forpliktende samarbeid mellom økonomifunksjonen, klima-
  og miljøfaglige miljøer og berørte tjenesteområder. Ansvaret for klimabudsjettet skal forankres hos samme administrative ledelse som har ansvar for handlings- og økonomiplanen.

Dersom klimabudsjett allerede finnes:

- Klimabudsjettet skal gjennomgås og videreutvikles slik at det tydelig viser sammenhengen mellom klimamål, utslippsrammer, finansierte tiltak, forventet utslippsvirkning og gjenstående utslippsgap.
- Tiltak uten beregnet utslippsvirkning skal merkes tydelig. Manglende beregningsgrunnlag skal ikke brukes som grunn til å utelate et nødvendig tiltak, men kommunen skal angi en egnet aktivitets- eller resultatindikator og arbeide for å forbedre beregningen.
- For hvert tiltak skal det angis ansvarlig virksomhet, finansiering, gjennomføringsfrist og indikator for framdrift og resultat. Tiltak uten avklart ansvar og finansiering skal ikke regnes som vedtatte virkemidler i beregningen av forventet måloppnåelse.
- Framdrift, avvik og endret forventet effekt skal rapporteres samtidig med den ordinære økonomirapporteringen. Ved vesentlige avvik skal kommunedirektøren/fylkeskommunedirektøren foreslå korrigerende tiltak.
- Kommunedirektøren/fylkeskommunedirektøren skal ved hver årlig rullering legge fram forslag til ytterligere tiltak dersom vedtatte og finansierte virkemidler ikke lukker utslippsgapet. *(Dersom det allerede finnes)* Klimabudsjettet skal videreutvikles slik at sammenhengen mellom klimamål, finansierte tiltak, forventet utslippsvirkning og gjenstående utslippsgap kommer tydelig fram. For hvert tiltak skal ansvar, finansiering, frist og resultatindikator angis. Ufinansierte tiltak skal ikke regnes inn i forventet måloppnåelse. Dersom vedtatte virkemidler ikke er tilstrekkelige, skal kommunedirektøren/fylkeskommunedirektøren foreslå nye tiltak.

Forslag til budsjettvedtak (drift):

- Det settes av nødvendige ressurser i 2027 til å etablere eller videreutvikle utslippsregnskap, referansebane, effektberegninger, styringsindikatorer og rutiner for klimabudsjettering.
- Det settes av tilstrekkelig administrativ kapasitet til å utvikle klimatiltak, beregne utslippsvirkning, følge opp ansvarlige virksomheter og rapportere framdrift og avvik. I større kommuner og fylkeskommuner bør arbeidet koordineres av en egen klimafaglig enhet med tydelig mandat på tvers av sektorer.
- Kommunen/fylkeskommunen skal aktivt søke eksterne midler til utvikling og gjennomføring av klimatiltak, men klimabudsjettarbeidet skal ikke være avhengig av prosjektmidler alene. Nødvendig grunnkapasitet må inngå i ordinær drift.
- For klimatiltak med beregnbar effekt skal kommunen så langt som mulig synliggjøre kostnad per tonn reduserte CO_2-ekvivalenter, sammen med andre gevinster som lavere energikostnader, bedre luftkvalitet, redusert støy, bedre folkehelse og økt beredskap. Kostnadseffektivitet skal brukes til å prioritere og forbedre tiltak, men ikke som eneste kriterium.

6. Bruk kommunens innkjøp og investeringer til å kutte utslipp og ressursbruk

Kommuner og fylkeskommuner kjøper store mengder bygg- og anleggstjenester, transport, mat, møbler, tekstiler, elektronikk, engangsprodukter i plast og andre varer og tjenester. Det gjør innkjøp til et av de viktigste virkemidlene lokale og regionale folkevalgte har.

Regelverket krever at offentlige oppdragsgivere tar klima- og miljøhensyn i anskaffelser. DFØs veiledning legger som hovedregel opp til minst 30 prosent miljøvekting i relevante kunngjøringspliktige anskaffelser, samtidig som konkrete krav i kravspesifikasjonen kan brukes når dette gir bedre klima- og miljøeffekt. Endringene i anskaffelsesloven som trådte i kraft 1. juli 2026, innførte blant annet plikt til offentlig tilgjengelig anskaffelsesstrategi og rutiner for å ivareta samfunnshensyn.

Gode krav uten kontroll gir ofte begrenset verdi. WWF vil derfor presisere viktigheten av kontraktsoppfølging og dokumenterte resultater.

Forslag til verbalvedtak:

- Kommunen/fylkeskommunen skal i 2027 rullere sin anskaffelsesstrategi. Dersom dette ikke finnes fra før av skal det her innarbeides konkrete mål for utslippsfrie bygge- og anleggsplasser, ombruk av byggematerialer, reparasjon og levetidsforlengelse, redusert plastbruk, miljøvennlige transportløsninger, redusert matsvinn samt å vurdere reparasjon eller leie-/dele-løsninger før det kjøpes nytt. Der absolutte miljøkrav gir større effekt enn relativ vekting, skal slike krav benyttes og begrunnes.
- Kommunen skal deretter rapportere årlig om miljøkravene faktisk er oppfylt, ikke bare om de er tatt inn i konkurransegrunnlaget.
- Kommunen skal bli plastsmart ved å kartlegge plastbruken for å identifisere de tre sektorene med høyest forbruk, sette mål for redusert forbruk og økt ombruk, og bygge disse målene inn i kommende anskaffelser og kontrakter.
- Kommunen skal etterstrebe å søke om midler fra den statlige ordningen Sirkulærsats til prosjekter som tester ut leie-, abonnements- eller delingstjenester.
- (Dersom dette ikke finnes:) Kommunen skal sikre at det finnes en oppdatert oversikt over alt av møblement, med informasjon om tilstand og plassering, for å heller bruke eksisterende lager før det kjøpes nytt.

Forslag til budsjettvedtak (drift):

- Det settes av ressurser til miljøkompetanse i innkjøpsarbeidet og systematisk kontraktsoppfølging.

7. Prioriter energiøkonomisering og lokal energi på allerede utbygde arealer

Kommunale bygg bruker mye energi, og energieffektivisering kan redusere både utslipp, kraftbehovdriftskostnader, og behov for nett. Utbygging av ny solenergi og annen lokal energiproduksjon er også svært viktig. Denne bør i første rekke etableres på tak, fasader, parkeringsarealer og andre allerede nedbygde arealer, ikke gjennom nye naturinngrep. Vi har i vår nasjonale politikk framhevet energieffektivisering og energiproduksjon på bygg og allerede utbygde arealer som viktige satsinger.

Forslag til budsjettvedtak (investering):

- Kommunen etablerer en flerårig investeringspakke for energieffektivisering i, og energiproduksjon/solkraftproduksjon på, egne bygg. Tiltakene prioriteres etter samlet energibesparelse, kraftproduksjon, økonomi og effekt på effektbehovet, og gevinstene føres tilbake til videre energitiltak der dette er praktisk mulig.

Forslag til verbalvedtak:

- Det gjennomføres en energikartlegging av hele kommunens bygningsmasse. Anbefalingene i kartleggingen skal danne grunnlaget for videre investeringer i energitiltak (se investeringspunkt over).
- Alle større rehabiliteringer og nybygg skal vurdere energieffektivisering, lokal energiproduksjon og ombruk før behovet for nye arealer eller økt energitilførsel fastsettes.
- Ny solenergi skal primært lokaliseres på bygg og grå arealer, alternativt på tidligere jordbruksarealer som ikke skal brukes til ny landbruksproduksjon eller restaurering av natur, eller i samlokasjon med jordbruk.

8. Sikre nærnatur som en del av kommunens velferdstilbud

Tilgang til natur i hverdagen handler om livskvalitet, folkehelse, forebygging, barns oppvekstsvilkår, attraktive lokalsamfunn og i lengste konsekvens reduserte velferdsutgifter i fremtiden. Nærnatur bør derfor behandles som en del av kommunens grunnleggende samfunnsstruktur, ikke som restarealer som kan bygges ned når andre behov oppstår.

Forslag til budsjettvedtak (drift og investering):

- Kommunen/fylkeskommunen setter av midler til skjøtsel, restaurering og tilgjengeliggjøring av nærnatur, med særlig prioritet til områder ved skoler, barnehager, boligområder og institusjoner. Tiltakene skal gjennomføres uten å redusere områdenes naturverdier.

Forslag til verbalvedtak:

- Ved planlegging av nye boliger, skoler, barnehager og omsorgstilbud skal tilgang til sammenhengende og naturpreget nærnatur vurderes som en del av behovs- og lokaliseringsanalysen. Tilrettelegging må ikke bety at naturområdene bygges ned eller gjøres om til park. Enkle tiltak for trygg tilgang bør kombineres med bevaring av naturlig vegetasjon, leveområder og økologiske sammenhenger.

Forslag særlig rettet mot fylkeskommunene

Fylkeskommunene bør i tillegg prioritere regionale naturplaner og naturregnskap, arealnøytralitet i regionale planer, natur- og klimakrav i samferdselsprosjekter, styrket kollektivtransport, null- og lavutslippsløsninger, ombruk og utslippskutt i bygge- og vedlikeholdsprosjekter samt klima- og naturkompetanse i videregående opplæring.

Forslag til verbalvedtak:

- Fylkeskommunen skal gjennom regionale planer og sin rolle som planfaglig veileder bidra til at kommunene bruker naturregnskap, gjennomfører planvask og prioriterer grå arealer framfor natur- og landbruksarealer.

Forslag til budsjettvedtak (drift):

- Det settes av midler til en regional støttefunksjon som kan bistå kommunene med naturregnskap, arealanalyser, gråarealkartlegging, planvask og naturbasert klimatilpasning.

Forslag til samferdselsvedtak:

- Alle nye samferdselsinvesteringer skal dokumentere forventet arealbeslag, klimagassutslipp og konsekvenser for naturmangfold. Alternativer som reduserer transportbehov, bruker eksisterende infrastruktur bedre eller gir mindre naturinngrep, skal utredes før nye traseer og arealkrevende løsninger vedtas.

Hvis vi må prioritere kun tre saker

Hvis det politiske eller økonomiske handlingsrommet er begrenset, anbefaler WWF at følgende tre grep prioriteres:

- **Ta i bruk naturregnskap, og gjennomfør planvask gjennom en målrettet rullering av kommuneplanens arealdel. Det gir kommunen kontroll over hvilke arealer den har, hvilke verdier som står i fare for å gå tapt, og hvilke gamle utbyggingsområder som bør kunne fjernes.**

- **Styr all ny utbygging mot grå arealer. Dere bør kreve at fortetting, transformasjon og allerede utbygde arealer vurderes før natur- og landbruksarealer tas i bruk.**

- **Koble klima og natur til den ordinære økonomistyringen. Klimabudsjett, naturregnskap og anskaffelser må integreres tett i handlings- og økonomiplanen; med klare mål, ansvar og årlig rapportering.**

Avslutning

Natur, miljø og klima danner rammene for alt annet vi har. Arealbruk, bygg, transport, energi og innkjøp påvirker både natur, utslipp, beredskap og framtidige kostnader. God natur- og klimapolitikk handler derfor også om ansvarlig økonomistyring.

WWF oppfordrer alle partier til å bruke budsjettforhandlingene til å bli enige om konkrete vedtak som beskytter natur, reduserer utslipp og gjør kommunene og fylkene bedre rustet for framtiden. Forslagene må tilpasses lokale forhold, men alle kommuner og fylkeskommuner kan gjøre mer gjennom sin rolle som planmyndighet, grunneier, innkjøper, byggherre, tjenesteyter og samfunnsutvikler.

Vi jobber for å stanse naturødeleggelser og skape en framtid der mennesker lever i harmoni med naturen.

sammen for naturen wwf.no

WWF Verdens naturfond, organisasjonsnummer 952330071. MVA og registrert i Norge med reg.nos. © 1989 pandasymbolet og ® «WWF» registrert varemerke av Stiftelsen WWF Verdens naturfond (World Wide Fund for Nature).
Postboks: WWF Verdens naturfond, Postboks 6784 St Olavs Plass, 0130 Oslo.
Besøksadresse: Pilestredet 8, 0180 Oslo. Tlf: 22 03 65 00.
E-post: giverservice@wwf.no. Nettside: www.wwf.no.